

AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI TARIXSHUNOSLIGI TAHLILI (2010-2023)

*Aminjonova Maxbuba Axmedovna, Nizomiy nomidagi TDPU
“Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi” kafedrası
magistranti*

ANALYSIS OF AMIR TIMUR AND THE HISTORIOGRAPHY OF THE TIMURI PERIOD (2010-2023)

*Aminjonova Makhbuba Akhmedovna, graduate student of the
“Methodology of teaching social and humanitarian sciences”
department of Nizamiy TDPU*

АНАЛИЗ ПЕРИОДА ПРАВЛЕНИЯ АМИРА ТИМУРА И ИСТОРИОГРАФИИ ЭПОХИ ТИМУРИДОВ (2010-2023)

*Аминжоновна Махбуба Ахмедовна, магистрант кафедры
«Методика преподавания социальных и гуманитарных
наук» ТГПУ имени Низами*

Annotatsiya: Maqolada yurtimiz tarixida katta davrni qamrab olgan, ilm-fan, tasviriy san’at va madaniyat rivojiga katta hissa qo‘shgan Amir Temur va Temuriylar davri tarixiga oid tarixshunoslik masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: temuriylar, tarix, tadqiqot, davr, ilm-fan, sana’at, madaniyat, manba, asar, renessans, sarkarda.

Abstract: The article analyzes the historiographical issues related to the history of Amir Temur and the Timurid era, which covered a large period in the history of our country and made a great contribution to the development of science, fine arts and culture.

Keys words: the Temurids, histori, research, period, science, art, culture, source, work, renaissance, warlord.

Аннотация: В статье анализируются историографические вопросы, связанные с историей Амира Тимура и эпохи Тимуридов, охватившей большой период в истории нашей страны и внесшей большой вклад в развитие науки, изобразительного искусства и культуры.

Ключевые слова: тимуриды, история, исследования, период, наука, искусство, культура, источник, труд, ренессанс, военачальник.

<https://orcid.org/0009-0001-0076-9747>

e-mail:
mahbubaaminzonova@gmail.com

KIRISH. Insoniyat tarixidagi katta va buyuk davlatlardan biri Temuriylar imperiyasi asoschisi Amir Temur nafaqat harbiy sarkarda, balki bunyodkor, adolatli shaxs sifatida ham tarixda chuqur iz qoldirgan.

Amir Temurning qanday shaxs va davlat arbobi bo'lganligi, hamda uning ijtimoiy-siyosiy qarashlari, saltanat taraqqiyoti yo'lida amalga oshirgan islohotlari borasida ko'plab uning zamondoshlari ham, keyingi davr olimlari va siyosatchilari ham o'z fikrlarini bayon etganlar. Ayniqsa, Istiqlolimizning dastlabki yillari va shu bilan birga bugungi kunda ham, Amir Temur shaxsi va davriga oid ko'plab manbalar tarjimasini amalga oshirildi va oshirib kelinmoqda. Shu jumladan tarixiy-ilmiy, badiiy adabiyotlar yaratildiki, bu ularni tarixshunoslik nuqtayi nazaridan tizimlashtirish, ilmiy tahlil etish, yutuq va kamchiliklarini aniqlash imkoniyatini berdi. Bu tadbirlar samarasi o'laroq, Amir Temur hayoti va faoliyatiga oid yangi tadqiqotlar, manbalar ilmiy muomalaga kiritildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 28-dekabrda Parlamentga yo'llagan Murojaatnomasida "Buyuk alloma va adiblarimiz, aziz avliyolarimizning bebaho merosi, yengilmas sarkarda va arboblarning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratishimiz kerak", deb ta'kidlagan edilar. Bu bejizga aytilmadi, albatta.

Istiqlolning dastlabki yillarida barcha sohalar singari tarixshunoslik sohasida ham ajdodlarimiz tarixini o'rganish va ularga to'g'ri baho berish, shu asosda milliy qadriyatlarimizni tiklash uchun keng yo'l ochildi va O'zbekiston olimlarining samarali tadqiqotlari natijasida tarixchiligimizning ilgari noma'lum bo'lgan sahifalari ochildi, bir qator muhim manbalar nashr etildi. Natijada tarix fanida chuqur tadqiqotlar uchun imkoniyatlar vujudga keldi. Amir Temur va temuriylar davri tarixiga bag'ishlangan ko'plab qimmatli manbalarlar va tarixiy asarlar yaratilgan. Bu asarlarning barchasi o'sha davr nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda muhim va qimmatli ma'lumotlarni berishi bilan ajralib turadi. Sharofiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma", Nizomiddin Shomiyning "Zafarnoma", Amir Temurning "Temur Tuzuklari" va shu kabi yana bir qancha birlamchi manbalar

bugungi kun tadqiqotlarini yoritishda ulkan ma'lumotlar manbai bo'lib xizmat qilib kelmoqda.

Bugun xalqimiz Prezident Shavkat Mirziyoyev boshchiligida "Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari" bosh g'oyasiga tayanib, Uchinchi Renessans poydevorini yaratish yo'lida birlashgan ekan, Vatanimiz tarixidagi ikkinchi uyg'onish davri bunyodkori Amir Temur shaxsini va siyosatini har tomonlama chuqurroq o'rganish yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunonchi bugungi kunda Amir Temur siymosi milliy davlatchiligimiz timsoliga aylanib, xalqimizga ma'naviy kuch bag'ishlab kelmoqda.

MUHOKAMA. Bugungi kunda Amir Temur hayoti va faoliyatiga doir ko'plab ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, risolalarning yaratilishida, buyuk Sohirqiron shaxsiga xolis va to'g'ri baho berib nashr etilishida yaratib berilgan shart-sharoitlarning o'rni beqiyos, albatta. Sobiq Sovet davri tarixshunosligida Amir Temur shaxsiga bir yoqlama, tor doirada salbiy munosabat bildirilsa-da, shunga qaramay, bu davrda Amir Temur davriga oid ko'plab ilmiy tadqiqotlar, manbalar tarjimalari amalga oshirildi. Bu esa o'z navbatida Amir Temur va uning davlati tarixiga oid ilmiy tadqiqotlar saviyasining oshishiga olib keldi.

Amir Temur hayoti va faoliyati har bir davrda dunyo olimlarining diqqat markazida bo'lib keldi. XX asr jahon sharqshunosligida ham mustaqil ilmiy yo'nalish "Temurshunoslik" shakllandi va ular orasida R.Grosse, L.Keren, E.Rose, X.Xukxem, B.Mans, G.Golombek, A.Derg, K.Enoki, E.Manu, M.Rossati va boshqalarning asarlarini qayd etish o'rinli.

Barchamizga ma'lumki, Amir Temurning hayoti va faoliyatiga bag'ishlab olimlar tomonidan ko'plab ilmiy tadqiqotlar, risolalar, maqolalar yaratilgan. Shubhasiz ushbu tadqiqotlardagi voqealar asosan Amir Temur va Temuriylar davriga zamondosh mualliflar tomonidan yaratilgan asarlarga tayanib yozilgan. Ushbu maqolada asosan 2010-2022-yillar mobaynida amalga oshirilgan Amir Temur va Temuriylar davri tarixshunosligiga nazar tashladik.

X.Fayziyevning 2011-yilda yozilgan "Temuriylar saltanatida Shohrux Mirzoning o'rni va uning tashqi siyosati" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida XV asrning birinchi yarmida Temuriylar saltanatidagi siyosiy vaziyat va unda Shohrux Mirzoning tutgan o'rni, uning davlat

yaxlitligi va xavfsizligi uchun olib borgan oqilona siyosati, Temuriylar davlatining, xususan Shohrux Mirzoning Xitoy, Hindiston, Misr va Rum sultonlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari yoritilgan. Dissertatsiya ishida Shohrux Mirzoning hayoti, uning hukmronlik yillarida Temuriylar saltanatida amalga oshirilgan ichki va tashqi siyosat tarixini yoritib berish maqsad qilib olingan. Mazkur tadqiqot Amir Temur va Temuriylar davri tarixini aks ettiruvchi yirik manbalar asosida yoritilgan.

Abdullayev Ulug'bek Artikbayevichning "Amir Temurning Yaqin Sharqdagi siyosati" mavzusidagi dissertatsiyasida Amir Temurning Yaqin Sharq mamlakatlari bilan siyosiy aloqalari, diplomatik va elchilik munosabatlarini yoritish, harbiy harakatlar mohiyatini ochib berish, Sohibqiron olib borgan siyosatning Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq, YYevropa xalqlari tarixidagi roli va ahamiyatini tadqiq etadi. Dissertatsiya ishida Amir Temurning Yaqin Sharq mamlakatlariga nisbatan olib borgan siyosati va diplomatik aloqalari bilan birgalikda uning Yaqin Sharqqa qilgan uch yillik, besh yillik, va yetti yillik yurishlarining natijalari manbalar asosida yoritib berilgan. Amir Temurning Yaqin Sharqda o'rnatgan boshqaruv tizimi va bunyodkorlik faoliyatiga bugungi kun nuqtayi nazaridan baho berilib, Sohibqironga qarshi tuzilgan "Mudofaa ittifoqi" va uning parchalanish sabablari ham tahlil qilingan. Bundan tashqari nomzodlik dissertatsiyasida Amir Temurning Yaqin Sharqdagi vaziyat bilan bog'liq tarzda YYevropa davlatlari bilan diplomatik aloqalari, uning Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq xalqlari tarixida tutgan o'rni va roli borasida ham so'z yuritilgan. Dissertatsiya 2013-yilda yozilgan bo'lib, unda Amir Temurning Yaqin Sharqdagi siyosati, hamda diplomatik aloqalarining mohiyati va natijalari ilk bor yangi O'zbekiston tarixini yaratish tamoyillari asosida o'rganilgan.

O.Dadaboyevning filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori ilmiy darajasini olish uchun 2019-yilda tayyorlagan "G'arb va Sharq adabiy kontekstida Amir Temur shaxsi talqini" mavzusidagi dissertatsiyasida G'arb va Sharq adabiyotida afsonaviy va tarixiy Temur obrazi, XVII-XVIII asrlar ingliz adabiyotida Amir Temur obrazi, zamonaviy o'zbek adabiyotida Amir Temur obrazi tasviridagi yangilanishlar, XX-XXI asrlar G'arb va Sharq ilmiy-ommabop asarlarida Amir Temur shaxsiga munosabat, Amir Temur timsolining yaratilishida tarixiy manbalar haqida so'z yiritilgan.

Shu bilan birga XVI-XX asrlardagi G'arb va Sharq adabiyotida Amir Temur haqida yaratilgan nasriy asarlarda Amir Temur obrazining tarixiy haqiqatga qanchalik mosligi, mazkur obrazni yaratishda xalq og'zaki ijodining va tarixiy manbalarning ta'siri, mazkur asarning g'oyaviy va badiiy talqini masalari yoritilgan.

A.Buriyevning 2019-yilda "Temuriylar davri yozma manbalarida Markaziy Osiyo tarixiy geografiyasi" nomli dissertatsiyasi Markaziy Osiyo tarixiy geografiyasini Temuriylar hukmronligi davri misolida o'rganishga bag'ishlangan. Amir Temur asos solgan saltanatning qudrati faqatgina siyosiy-harbiy yutuqlar bilangina emas, balki mintaqada yersuv zahiralardan oqilona foydalanish, irrigatsiya, qishloq xo'jaligi, shaharsozlik va xalqaro logistikada qo'llanilgan innovatsion g'oyalar muhim rol o'ynaganini asoslab berishga qaratilganligi tanlangan mavzuning dolzarbligi bilan belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil fevraldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, hamda 2017-yil 24-maydagi PQ-2995-son "Qadimiy yozma manbalarni saqlash, tadqiq va targ'ib qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori shuningdek, ushbu sohaga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda, shuningdek, mazkur dissertatsiya muayyan darajada xizmat qiladi.

R.Tursunovanning 2020-yilda yozilgan "G'arbiy Yevropa operalarida Amir Temur obrazi" nomli san'atshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori dissertatsiyasida ham asosan Amir Temur shaxsiga e'tibor qaratilib, Sohibqiron badiiy, tarixiy va ilmiy asarlar markazida ekanligi, sahnaviy asarlarda sharq qahramoni sifatida yoritilgan. Bunday dissertatsiyalarda, musiqa ijodiyotida Amir Temur obraziga bag'ishlab yaratilgan asarlarni o'rganib, tadqiq etish nafaqat musiqashunoslik masalalarini yechishga, balki keng miqyosda Sharq va G'arb kesimida o'zga ilm sohalari uchun muhim bo'lgan ko'plab muammolarni oydinlashtirishga ham bevosita xizmat qiladi. Tursunovanning dissertatsiyasi matnida mavzuga oid turli soha tadqiqorlari ham jalb qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning ma'ruzalari, shuningdek, tadqiqotning tayanchli metodologik manbalari dissertatsiyaning muammoli

qirralarini ochib berish talablariga javob beruvchi umumiy manbalar bo'lgan.

XULOSA. Bugungi kunda Amir Temur hayoti va faoliyatiga doir ko'plab ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, risolalarning buyuk sohibqiron shaxsiga xolislik va to'g'ri baho berib nashr etilishida Istiqlolimizning o'rni beqiyos albatta. Shuni o'rinda aytib o'tish joizki Amir Temur davrini o'rganishga oid nashrlar kun sayin ortib bormoqda, bugungi kunda Jahon hamjamiyati Temuriylar davrini ilm-fan, madaniyat, san'at va adabiyot taraqqiyotiga, dunyo sivilizatsiyasi rivojiga hissa qo'shgan davr, yurtdoshlarimizni esa ikki marotaba Renessansga asos solgan el sifatida e'tirof etadi.

Dunyoga yuz tutgan, jahon tarixida o'ziga xos o'rin egallagan Amir Temur va temuriylar davri tarixi nafaqat o'lkamiz, balki Jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotida umume'tirof etgan davr sifatida hali yanada ko'plab tadqiqotlarni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi (2018-yil 28-dekabr) "Xalq so'zi", 2018-yil 29-dekabr.
2. Sh. Mirziyoyev. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari. T. 2020 y.
3. Matlai-sa'dayn va majmai bahrayn. Jild II.1-qism / fors-tojik tilidan tarjima, kirish so'z va izohli lug'atlar O'rinboevniki.-Toshkent, 1969.-463 b.
4. U.A.Abdullayev "Amir Temurning yaqin sharqdagi siyosati". UDK:957.51"14-15". A-13.15 b.
5. O.Dadaboyev. G'arb va Sharq adabiy kontekstida Amir Temur shaxsi talqini.
6. Temuriylar davri yozma manbalarida Markaziy Osiyo tarixiy geografiyasi. Amonulla Buriyev. Diss.2019 y B.6.
7. R.Tursunova. G'arbiy Yevropa operalarida Amir Temur obrazi. Diss.2021/162.

